В.Я. Плаксієнко
д.е.н., професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку
Полтавська державна аграрна академія
Т. М. Саванчук
старший викладач кафедри обліку, аудиту та УФЕБ
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ СУПРОВІД УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ВІДНОСИН В ПРОЦЕСІ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Процес матеріально-технічного забезпечення в сільськогосподарських підприємствах є визначальним для здійснення процесу виробництва сільськогосподарської продукції. При цьому матеріально-технічне забезпечення сільськогосподарського виробництва реалізується через формування відносин з постачальниками матеріально-технічних ресурсів для сільськогосподарських підприємств. Управління формуванням зазначених відносин не можливе без його належного інформаційного забезпечення.

Раніше проведені дослідження показали, що інформаційне забезпечення процесу управління матеріально-технічним забезпеченням в сільськогосподарських підприємствах має раціонально вмонтовуватися в діючу інформаційну систему підприємства, центральною ланкою якої є бухгалтерська інформаційна система, а основними передумовами належного інформаційного забезпечення зазначеного процесу є, паралельно з належною організацією обліку, налагоджена система внутрішнього контролю та аналізу отриманої інформації [10].

Виходячи з цього, необхідно зазначити, що для інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень щодо формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств необхідно, щоб на кожному конкретному підприємстві був сформований необхідний обліково-аналітичний супровід інформаційного забезпечення управління. Такий обліково-аналітичний супровід

інформаційного забезпечення частіше всього розглядається науковцями як обліково-аналітичне забезпечення.

Так, Безродна Т.М. зазначає: «Обліково-аналітичне забезпечення - це процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості. Таким чином, поняття обліково-аналітичного забезпечення постає у двох значеннях: 1) діяльність, пов'язана зі збором, реєстрацією, узагальненням, збереженням, передачею та аналітичним опрацюванням інформації; 2) забезпечення системи управління відповідною кількістю необхідної якісної інформації» [1].

В свою чергу Штангрет А.М. наголошує: «Основою обліково-аналітичного забезпечення є інформація, тобто сукупність відомостей про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства, яку використовують для оцінки й аналізу економічних явищ та процесів для розроблення і прийняття управлінських рішень» [11].

Тобто, обліково-аналітичне забезпечення передбачає формування обліково-аналітичної інформації, що за визначенням Гнилицької Л.В., утворюється в процесі реалізації трьох функцій управління: обліку, аналізу та синтезу. При цьому облік є базою для аналізу, а результати аналізу, у свою чергу, є підставою для проведення синтезу та надання відомостей потенційному користувачеві цієї інформації [3].

Аналогічної думки дотримується і Галузіна С.М., яка, дослідивши поняття обліково-аналітичної інформації, стверджує, що «аналітична» складова в ньому має два основних значення. З однієї сторони, аналітична інформація - це частина облікової інформації, яка формується в системі аналітичного обліку, а з іншої - аналітична інформація представляє собою вид економічної інформації, отриманої із облікової інформації в результаті дії функцій управління: аналізу і синтезу. Тобто, аналітична інформація об'єднує в собі облікові (отримані з синтетичного та аналітичного обліку) та аналітичні (отримані в результаті аналізу і синтезу) показники [2].

Дещо інший погляд на сутність обліково-аналітичного забезпечення має Н.Голянчук, яка вважає, що його суть полягає у здійсненні облікових та аналітичних процедур у режимі реального часу, виявлення відхилень від запланованих

показників і використання отриманих результатів для прийняття управлінських рішень. При цьому бухгалтерський облік є інструментом для збору та обробки даних про факти господарської діяльності підприємства та здатен надати таку кількість інформації, яка б відповідала потребам менеджменту та слугувала основним джерелом для проведення аналізу. В свою чергу аналіз за допомогою різних методів досліджує наявність, структуру, динаміку економічних показників, вивчає ефективність їх використання, розглядає вплив різних факторів на кінцевий результат діяльності підприємств [4].

На нашу думку, з цього приводу, більш глибоким є дослідження Загороднього А.Г. Вчений визначає систему обліково-аналітичного забезпечення менеджменту як сформовану на засадах системного підходу форму організації усіх видів обліку та аналізу, метою якої є забезпечення менеджерів підприємства та інших зацікавлених осіб інформацією для прийняття поточних і стратегічних управлінських рішень, а також для контролю за їхньою реалізацією [6].

В контексті налагодження обліково-аналітичного супроводу управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, ми вважаємо, що саме визначення Загороднього А.Г. є найбільш повним і, виходячи з цього, будемо розглядати обліково-аналітичне забезпечення управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств як цілісну інформаційну систему стратегічного типу, що об’єднує методи та технології обліку, аналізу та контролю, з метою генерування релевантної та достовірної інформації про внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства для прийняття управлінських рішень та оптимізації відносин в ході здійснення зазначеного бізнес-процесу.

Проведене анкетне опитування сільськогосподарських підприємств Дніпропетровської області з приводу питання формування інформації для прийняття управлінських рішень в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств дало можливість визначити

основні слабкі сторони побудови належного обліково-аналітичного забезпечення управління процесом постачання в таких підприємствах (рис.1).

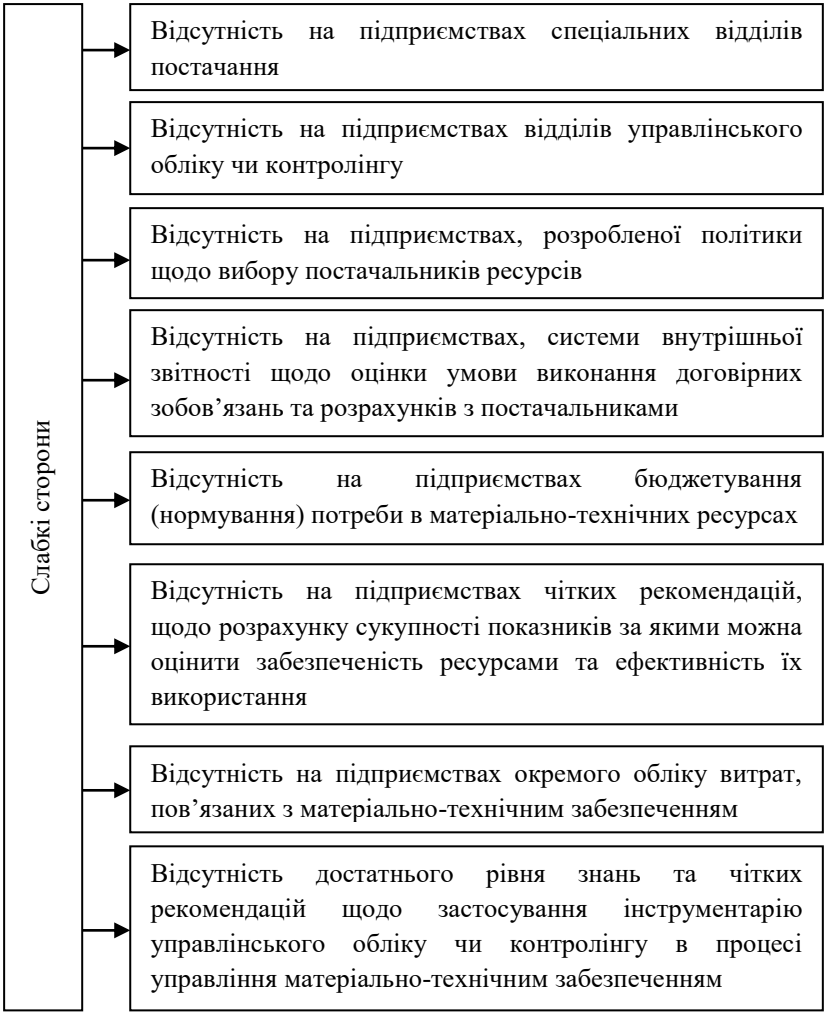

Рис. 1. Основні слабкі сторони обліково-аналітичного забезпечення управління процесом формування відносин в системі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств

Звичайно, не можна стверджувати, що всі зазначені слабкі сторони обліково-аналітичного забезпечення управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств притаманні кожному аграрному підприємству. Так, 17% респондентів відмітили наявність на підприємстві відділу постачання, але при цьому вони ж зазначили відсутність бюджетування процесу закупівель та не застосування інструментарію управлінського обліку чи контролінгу для прийняття рішень щодо формування відносин з постачальниками.

Цікавим є той факт, що практично на жодному із опитуваних підприємств не розраховують показники ефективності використання ресурсів чи виконання договірних зобов'язань, що не дає можливості належним чином оцінити стан відносин з постачальниками ресурсів в процесі матеріально-технічного забезпечення підприємства. При цьому на більшості підприємств є посада економіста та наявність у нього технічних засобів, що дозволяють проводити такі розрахунки без значних витрат часу.

Всі респонденти основною причиною відсутності зазначених розрахунків назвали відсутність законодавчих вимог щодо їх проведення, хоча Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність і Україні» передбачено, що підприємство самостійно розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського обліку), звітності та контролю господарських операцій [9].

Крім того, причиною недосконалості обліково-аналітичного супроводу управління процесом формування відносин в системі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, 76% респондентів назвали відсутність, затверджених на законодавчому рівні методичних рекомендацій щодо застосування конкретних методів проведення аналітичних розрахунків та застосування конкретного інструментарію обліково-аналітичного забезпечення прийняття рішень в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Таким чином, стає зрозумілим, що в умовах відсутності, затверджених на законодавчому рівні, конкретних вказівок

щодо налагодження обліково-аналітичного супроводу управління процесом формування відносин в системі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, це питання потребує посиленої уваги на кожному конкретному підприємстві.

Для побудови належного обліково-аналітичного супроводу управління процесом формування зазначених відносин перш за все необхідно визначити інформаційні запити системи управління щодо зазначеного питання (табл. 1).

Таблиця 1

Інформаційні запити системи управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств

Інформаційні запити	Обґрунтування необхідності інформаційних запитів
Обсяги, склад та структура наявних матеріально-технічних ресурсів	Необхідність визначення обсягу наявних ресурсів, що потрібні для здійснення діяльності та не важливих для підприємства
Бюджетні (планові) дані щодо потреб у ресурсах	Необхідність нормування використання ресурсів, порівняння потреби з фактичною наявністю (визначення рівня забезпеченості)
Ціни та обсяги закупівель ресурсів за минулі періоди	Необхідність визначення залежності обсягів закупівель від ціни
Підписані договори, способи розрахунків, виконання зобов'язань	Необхідність здійснення оцінки виконання договірних зобов'язань, вибір оптимальних постачальників
Обсяги виробництва продукції, отриманого чистого доходу, прибутку, матеріальних витрат	Необхідність визначення рівня ефективності використання матеріально-технічних ресурсів за кожною складовою та їх оборотності
Обсяги заборгованості перед постачальниками та її структура за строками непогашення	Необхідність контролю за своєчасністю розрахунків з постачальниками та вибору найбільш оптимальних способів розрахунків, визначення оборотності кредиторської заборгованості
Витрати на здійснення матеріально-технічного забезпечення	Необхідність пошуку шляхів скорочення цих витрат

Таким чином, прийняття рішень в процесі формування відносин з постачальниками матеріально-технічних ресурсів, на нашу думку, повинне врахувати, з одного боку потреби підприємства в цих ресурсах, а з іншого – стан взаєморозрахунків з контрагентами. За таких умов підприємство зможе побудувати найбільш оптимальні відносини з постачальниками матеріально-технічних ресурсів.

На основі визначених інформаційних потреб управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, для побудови якісного обліково-аналітичного забезпечення управління зазначеним процесом виділимо його основні напрямки (рис.2).

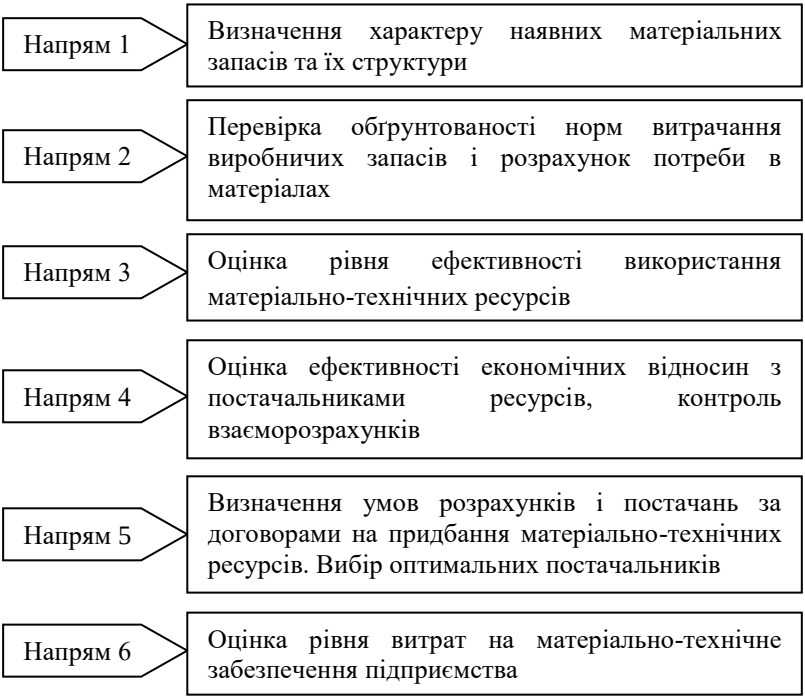

Рис. 2. Напрямки обліково-аналітичного забезпечення управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств

Формування обліково-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень за визначеними напрямами, потребує розробки відповідного пакету внутрішньої звітності, визначення чіткого методичного інструментарію аналізу з встановленням конкретного переліку показників та порядку їх розрахунку і адаптації інструментарію управлінського обліку та контролінгу до умов сільськогосподарського виробництва.

Наявність на підприємстві обліково-аналітичної інформації в зазначеному розрізі дасть можливість не лише здійснити оцінку фактичного стану відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення, а і намітити шляхи їх оптимізації.

При чому обліково-аналітична інформація, сформована за першими трьома виділеними нами напрямками, дасть можливість управлінському персоналу сільськогосподарських підприємств зробити висновок про фактичний стан матеріально-технічного забезпечення підприємства на певний момент та спрогнозувати його зміну. А для оптимізації відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення, найбільш важливе значення має інформація сформована за четвертим, п'ятим та шостим напрямком обліково-аналітичного забезпечення.

Так, формування інформації за першим напрямком обліково-аналітичного забезпечення, передбачає визначення характеру наявних матеріальних запасів та їх структури. Інформацію за вказаним напрямком можна отримати з аналітичного обліку виробничих запасів, що ведеться на будь-якому сільськогосподарському підприємстві.

Структура матеріальних ресурсів характеризується відношенням певного виду запасів до їх загального обсягу. Визначення структури можна провести як за видами запасів так і в розрізі їх номенклатурних найменувань. При чому, при розрахунку структури запасів за номенклатурними найменуваннями можна використовувати показники запасів у кількісному вираженні.

Такий розрахунок дозволить визначити групу запасів, що мають найбільшу питому вагу у структурі матеріальних ресурсів як у вартісному так і в кількісному вигляді та дозволить виявити можливості зміни в структурі запасів з метою зменшення витрат на їх зберігання. В ході проведення зазначеного аналізу

необхідно виявити зайві, залежалі та наднормативні запаси. Як правило зайвими та залежалими запасами є непотрібні матеріали, які, більше за все, не будуть використані даним підприємством. Основним критерієм віднесення матеріальних ресурсів до неліквідних, уважається дата постачання ресурсів, яка показує, як довго матеріали знаходяться на складах.

Ефективне управління процесом матеріально-технічного забезпечення в сільськогосподарських підприємствах має бути направлене на недопущення утворення непотрібних запасів на підприємстві, а їх наявність свідчить про недоліки у системі матеріально-технічного забезпечення (рис.3).

Рис. 3. Недоліки процесу матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, що приводять до виникнення неліквідних запасів

Як видно з рисунка 3, основною причиною накопичення на підприємстві зайвих запасів є неправильний розрахунок потреби в них та, відповідно, завищення обсягів закупівлі певних матеріалів. Така ситуація неприпустима в умовах постійного зростання цін на матеріали сільськогосподарського призначення та постійної нестачі оборотних коштів на їх придбання. Причиною невиправдано високих залишків матеріалів, інколи, може бути і неправильне їх зберігання. Матеріали, що втратили свої властивості через неправильне зберігання не використовуються у виробництві і не списуються, а просто рахуються як залишки, що викривляє показники фінансової звітності.

Отримавши вищезазначену інформацію, керівництво підприємства повинне прийняти рішення про ліквідацію виявлених непотрібних залишків. Це може бути реалізація стороннім підприємствам чи списання, якщо матеріали втратили цінність. Однією із причин, чому сільськогосподарські підприємства тримають на рахунках неліквідні матеріальні цінності є законодавство з податку на додану вартість. Так, відповідно до вимог Податкового кодексу України, при списанні матеріальних цінностей, невикористаних у виробництві, необхідно нарахувати податкові зобов'язання з ПДВ, виходячи із вартості придбання таких цінностей [8]. Все ж, на нашу думку, наявність такої норми Податкового кодексу, не повинна приводити до наявності невиправданих залишків на рахунках. Їх потрібно ліквідувати, встановити винних у їх виникненні та, в подальшому, не допускати подібних ситуації.

При формуванні обліково-аналітичної інформації за другим напрямом, необхідно досконало вивчити яким чином відбувається нормування витрат матеріалів на виробництво на конкретному сільськогосподарському підприємстві та перевірити чи застосовують норми витрат при розрахунку потреби в матеріальних ресурсах.

За визначенням Ю. Гужел: «Норма – це гранично допустима (максимальна або мінімальна) величина витрати будь-якого ресурсу на одиницю продукції» [5]. В сільськогосподарському виробництві, норми витрачання матеріалів можуть встановлюватися не лише в розрахунку на

одиницю продукції, а і в розрахунку на одиницю виконаних робіт та ін. Наприклад, норми витрачання добрив в розрахунку на 1 га посівів, норми годівлі тварин і т.д.

Зарудна Н.Я. вважає, що детальний аналіз щодо нормування запасів слід проводити найчастіше лише щодо тих видів цінностей, які є визначальними в процесі виробництва, дефіцитними, або прогресивними, мають високу вартість чи економічно найбільш вигідні для підприємства. При цьому вона наводить лише три методи розрахунку потреби в матеріальних цінностях: метод прямого розрахунку, аналітичний метод та досвідно-статистичний і не надає їх ґрунтовної характеристики [7]. Дослідження показали, що фактично існує більше методів нормування матеріальних цінностей (рис. 4).

Рис.4. Методи нормування витрат матеріалів у сільськогосподарських підприємствах [5]

Кожен із зазначених методів має свої вади та переваги. Вибір методу нормування конкретних запасів необхідно зробити на підприємстві в залежності від можливостей встановлення норм, номенклатури матеріалів та видів виробництва.

Для якісного управління процесом матеріально-технічного забезпечення в сільськогосподарських підприємствах нормування витрачання матеріалів має бути нерозривно пов'язане з процесом бюджетування. При цьому бюджет закупівлі матеріальних цінностей розраховується виходячи з бюджету виробництва, встановлених норм витрачання матеріалів та з врахуванням залишків запасів на кінець і початок звітного періоду.

Складання бюджету закупівлі матеріалів дасть можливість підприємству в подальшому якісно розпоряджатися наявними грошовими коштами, спланувати їх витрачання та шляхи надходження для своєчасного розрахунку з постачальниками. Крім того, наявність бюджету закупівлі, при наявності умов для зберігання матеріальних цінностей, дозволить вибрати найбільш вдалий період придбання запасів, щоб ціни на них були мінімальними.

Питаннями визначення оптимальних партій закупівель матеріальних цінностей та формування їх стратегічних запасів займалося багато науковців. Ці питання не є предметом нашого дослідження, тому розглядаються лише як один із напрямків обліково-аналітичного забезпечення процесу прийняття рішень при формуванні відносин з постачальниками ресурсів.

При формуванні обліково-аналітичної інформації за третім напрямком обліково-аналітичного забезпечення, підприємству необхідно провести оцінку ефективності використання матеріально-технічних ресурсів. Як уже зазначалося раніше, основною причиною того, що на більшості сільськогосподарських підприємств таку оцінку не проводять, є відсутність чітких вказівок щодо порядку розрахунку показників ефективності. Тому, вважаємо за необхідне окреслити коло зазначених показників та методику їх розрахунку на основі групування поглядів різних науковців.

Для зручності використання наведемо зазначену інформацію у вигляді двох пам'яток.

Для визначення ефективності використання ресурсів технічного і інфраструктурного забезпечення рекомендуємо використовувати показники, наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Пам'ятка щодо складу та порядку розрахунків показників ефективності технічного і інфраструктурного забезпечення

Показник	Порядок розрахунку та характеристика
Фондовіддача (1), грн.	Відношення вартості виробленої (валової в постійних цінах) продукції до середньорічної вартості основних виробничих засобів. Відображає технологічну ефективність. Можна розраховувати для всіх виробничих засобів, або для їх активної частини.
Фондовіддача (2), грн.	Відношення реалізованої продукції (за мінусом ПДВ та акцизу) до середньорічної вартості основних виробничих засобів. Відображає економічну ефективність. Можна розраховувати для всіх виробничих засобів, або для їх активної частини.
Фондомісткість, грн.	Показник обернений до фондовіддачі. Динаміка показника демонструє приріст чи зниження вартості основних засобів на 1 гривню виробленої чи реалізованої продукції. Показник дає можливість визначити відносну економію чи перевитрати грошових коштів, вкладених в основні засоби (+-Еовз): $+\text{-Еовз} = (ФМ_2 - ФМ_1) \times ВП_2$, (1) де $ФМ_1$, $ФМ_2$ – відповідно фондомісткість продукції в базисному та звітному роках; $ВП_2$ – виробництво (реалізація) продукції в звітному році.
Межа фондомісткості	Співвідношення темпів приросту вартості основних засобів та темпів приросту об'ємів випуску продукції. Якщо цей показник менше одиниці можна говорити про підвищення ефективності використання основних засобів.
Рентабельність основних засобів (Фондорентабельність)	Відношення прибутку до середньорічної вартості основних виробничих засобів. Характеризує економічну ефективність використання засобів

Для визначення ефективності матеріального та агросервісного забезпечення використовуються дещо інші показники (таблиця 3).

Таблиця 3

Пам'ятка щодо складу та порядку розрахунків показників ефективності матеріального та агросервісного забезпечення

Показник	Порядок розрахунку та характеристика
Матеріаловідда ча, грн.	Відношення вартості валової продукції до матеріальних витрат на виробництво продукції. Характеризує віддачу матеріалів на 1 грн. виробленої продукції.
Матеріало-місткість продукції, грн.	Показник обернений матеріаловіддачі. Відношення матеріальних витрат на виробництво продукції до вартості валової продукції.
Питома вага матеріальних затрат в собівартості продукції	Відношення суми матеріальних витрат на виробництво продукції до повної собівартості. Динаміка даного показника характеризує зміну матеріаломісткості.
Коефіцієнт співвідношенн я темпів росту об'ємів виробництва та матеріальних витрат	Відношення індексу валової чи товарної продукції до індексу матеріальних витрат. Характеризує динаміку матеріаловіддачі і одночасно розкриває фактори її зростання.
Прибуток на гривну матеріальних витрат	Відношення прибутку до матеріальних витрат по підприємству. Характеризує економічну ефективність використання матеріальних ресурсів. Підвищення показника в динаміці позитивно характеризує роботу підприємства.
Коефіцієнт матеріальних витрат	Розраховується з застосуванням методів гнучкого бюджетування, як відношення фактичної суми матеріальних витрат до планової, перерахованої на фактичний обсяг виробленої продукції. Показує наскільки економно використовуються матеріальні ресурси в виробничому процесі. Якщо він більше 1, то відбувається перевитрата ресурсів.

Отже, ефективність використання ресурсів технічного і

інфраструктурного забезпечення та ресурсів матеріального і агросервісного забезпечення можна визначити за різними групами показників.

При наявності на підприємстві вище наведених пам'яток, для спрощення формування зазначеної інформації вважаємо за необхідне рекомендувати сільськогосподарським підприємствам завести формули щодо розрахунку показників у таблиці Microsoft Excel. Це значно зекономить час на проведення зазначених розрахунків.

Порядок формування обліково-аналітичної інформації за наступними трьома напрямками є визначальним для управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення, тому вимагає не лише дослідження порядку її формування, а і розробку певного пакету аналітичних документів та методичних рекомендацій, щодо їх використання, що буде зроблено в подальших дослідженнях.

Таким чином, визначений обліково-аналітичний супровід управління формуванням відносин в процесі матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств виведе його на якісно новий рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безродна Т.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття [Електронний ресурс] / Т. М. Безродна // Вісник Східноукраїнського нац. ун-ту ім. В. Даля. – 2008. – № 10 (128). – Ч. 2. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal-/Soc_Gum/VSUNU/2008_10_2/bezrodna.pdf

2. Галузина С.М. Аспекты повышения роли учетно-аналитической информации в системе управления организацией: монография / С.М. Галузина. – СПб.: Знание, 2006. – 392 с.

3. Гнилицька Л. В. Обліково-аналітична інформація як визначальний чинник забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / Л. В. Гнилицька. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_3_2/Gnilicka.pdf

4. Голянчук Н. Обліково-аналітичне забезпечення як важлива складова управління підприємством [Електронний ресурс] / Н. Голянчук. – Режим доступу: http://www.library.tane.edu.ua./
images/nauk_vydannya/hbHial.pdf

5. Гужел Ю. Аналіз забезпеченості та використання запасів / Ю. Гужел // Аналіз господарської діяльності підприємств: плануємо ефективну роботу в новому році: практичне керівництво «Бібліотека баланс». – 2013. – № 23. – С. 14-19.

6. Загородній А. Г. Бухгалтерський облік: основи теорії та практики: навч. посіб. / А. Г. Загородній, Г. О. Партин. – [3-тє вид., доп. і перероб.].–К.: Т-во «Знання», КОО, 2004. – 377 с.

7. Зарудна Н.Я. Облік і аналіз процесу постачання матеріальних цінностей: дис. канд. екон. наук: 08.00.09 [Електроний ресурс] / Н. Я. Зарудна. – Тернопіль: ТНЕУ, 2013. – 215 с. – Режим доступу: http://dspace.tneu.edu.ua/ handle/316497/865

8. Податковий кодекс України від 02.12.10 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електроний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2755-17.

9. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1997 р. № 996-XIV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua.

10. Саванчук Т.М. Інформаційне забезпечення управління процесом постачання в аграрних підприємствах / Т.М. Саванчук // Причорноморські економічні студії. Науковий журнал. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Випуск 15. – Одеса, 2017. – С. 115-120.

11. Штангрет А.М. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства [Електронний ресурс] / А.М. Штангрет // Вісник асоціації докторів філософії України. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://aphd.ua/publication-31/